

«Cosas de pagesos no volen tenir cosas per mar».

**LES PAUTES DE CONSUM
DE LA PAGESIA MARESMENCA
ALS SEGLES XVII i XVIII**

INTRODUCCIÓ

En les memòries de la casa Bellsollell d'Arenys de Munt, transcrits per Antoni Simon, un dels membres de la família realitzava les següents reflexions davant el seu fracàs en un negoci de comerç marítim:

«(...) declaro y dich que ni jo ni los meus posin més per mar, pués se veu que no y tenim sort, axí no deu convenir, y val més fer de pagesos que no de negosis, puix nostra casa no és estada feta de negosis, sinó de pagès.»¹

Aquesta reticència envers els negocis per part de la pagesia no devia ser, però, un cas aïllat dels Bellsollell, si ens atenem al que diuen alguns refranys populars: «Cosas de pagesos no volen tenir cosas per mar», «Pagès de fira i mercat mai no serà acabat», o bé «El que va molt als mercats, si és pagès no té ducats».²

Per tant, a tenor del que ens assenyalen les fonts coetànies o la cultura popular, podríem parlar de l'existència d'unes pautes de comportament específiques dins el món de la pagesia, que els diferenciarien de la menestralia o la burgesia.

Precisament, els inventaris postmortem constitueixen una de les fonts documentals més valuoses per aproximar-se a les pautes de consum, nivells de riquesa i cultura material de les societats passades. Gràcies a la seva lectura coneixem l'ús de determinats objectes, com ara l'evolució de l'utilatge agrícola, l'arrelament i difusió del llibre, la transformació de les pautes de consum, els nivells de vida i de fortuna, l'examen patrimonial d'algunes nissagues nobiliàries o burgeses, el recurs al crèdit, l'estructura de l'habitatge, l'alimentació i, també, l'estil de vida d'alguns col·lectius professionals específics.

Malgrat la seva riquesa i minuciositat, aquesta font notarial conté tot un conglomerat d'esculls, que cal tenir molt presents a l'hora d'analitzar-los. Així, a banda del propi estat de conservació del paper i la tinta, cal ressenyar la proliferació d'errades ortogràfiques, el caràcter polivalent dels estris inventariats, la manca de

valoració econòmica en els inventaris catalans, les omissions legals, és el cas de les armes de foc i, finalment, l'absència de l'edat del difunt, entre molts d'altres.³

Davant les immenses possibilitats d'anàlisi que ofereix aquesta font notarial, la comunicació que presentem enguany tindrà per objectiu aproximar-nos a l'estil de vida d'un col·lectiu professional decisiu en l'evolució econòmica de la nostra comarca als segles moderns: la pagesia.

Tal com indica Xavier Torres, la pagesia es pot definir:

«Sociològicament, i amb una certa facilitat (o potser frivolitat), com un conjunt de famílies que tenien accés a la terra (en qualitat de llogaters, emfiteutes o petits propietaris), i que la treballen amb (bàsicament) la força de treball familiar (la qual cosa limita dràsticament l'extensió de l'explotació); i, tot plegat, tant per a mantenir-se i reproduir-se (autoconsum) com per satisfer la renda i/o els serveis que els demanen (inevitablement els senyors o els propietaris i/o l'Estat.»⁴

Així doncs, malgrat compartir uns mateixos comportaments i valors, sota la denominació de pagès s'aplegaria una multiplicitat de situacions molt heterogènies; des del camperol benestant que posseïa la tinença de grans extensions de terres, fins a l'humil bracer que treballava a jornal en terres d'altri.

En el decurs dels segles moderns, el Maresme es va erigir en un dels territoris econòmicament més actius del Principat, gràcies a la intensa activitat comercial desfermada des dels seus emporis, a l'arrelament del monocultiu vitivinícol i a la seva situació geogràfica pròxima a Barcelona.⁵ Al marge del seu dinamisme econòmic, una altra de les singularitats d'aquesta demarcació va residir en l'acusat contrast econòmic de les seves poblacions, unes, econòmicament més agràries i, les altres, més mercantils.

Si tenim present aquesta dicotomia, el nostre estudi consistirà en l'anàlisi de sis-cents cinquanta-vuit inventaris postmortem que corresponen a cinc poblacions de la comarca; dues, situades al rerepaís i profundament agrícoles –Llavaneres i Vilassar–, i tres enclavades arran de costa i de caràcter mercantil –Mataró, Arenys de Mar i Canet–.⁶ Així doncs, si aquesta comarca aplegava, al seu interior, dos submóns econòmicament diferents, aquest dualisme s'hauria d'evidenciar en el major arrelament de determinats objectes en les llars pageses, com ara eines de conrear la terra i bestiar a les demarcacions més rurals, i presència de productes procedents d'Amèrica a les més mercantívoles.

Al marge del contrast econòmic de les localitats de la mostra, tractarem d'escatir si els pagesos maresmencs es van caracteritzar per oferir un estil de vida i unes pautes de consum específiques que els diferenciarien de la resta de col·lectius professionals –menestrals, mariners i burgesos– ja analitzats en altres estudis, i si en el seu interior s'aprecien diferències en funció de la població on residien.⁷

LES PAUTES DE CONSUM

Davant la munió de dades subministrades pels inventaris postmortem, centrarem la nostra atenció en l'examen del grau d'arrelament de tot un reguitzell de béns mobles i immobles determinats, les cadires i bancs, els llençols, les representacions artístiques, els miralls, els objectes de luxe –joies i estris de plata–, les armes, la tinença d'eines de conreu, la capacitat dels cellers, la inversió en béns immobles i els productes d'origen colonial.

Tanmateix, amb l'objectiu de poder apreciar millor l'evolució de les pautes de consum en el decurs de les centúries, hem establert dues etapes cronològiques: 1660-1700 i 1775-1800. La primera fase coincideix amb els anys del redreç econòmic, que van ser uns decennis d'expansió i reactivació econòmica a la comarca, després de la sotragada ocasionada per la revolta dels Segadors i la pesta. En canvi, la segona fase es va circumscriure en un context de penúria econòmica. Les males collites finiseculars i els efectes de les guerres internacionals, primer amb França i, posteriorment, amb Anglaterra, van provocar greus problemes a les poblacions de la marina: baixes familiars i bloqueig comercial. Caldrà comprovar si la documentació de les darreries del set-cents reflecteix aquesta recessió econòmica.

Determinats objectes de possessió, en general, força comuna, com les cadires, poden esdevenir un important indicador d'usos i actituds socials que, a diferència d'altra mena de seients, com ara escambells, escons o bancs, tenen unes connotacions de sociabilitat molt més clares.⁸ Les cadires destacaven per la seva mobilitat, facilitat de desplaçament i distribució. S'acostumaven a situar a l'entrada, les sales, estudis i menjadors, és a dir, a les zones de la llar on hi havia més sociabilitat. Segons indiquen els inventaris postmortem consultats, de cadires, n'hi havia de molts tipus: comunes, de repòs, de tisora, d'espalleres, daurades, de Marsella, de Moscòvia o de Nàpols. En canvi, els bancs o escons s'acostumaven a situar a la vora del foc, a la cuina, o com a moble amb calaixos.

En el decurs de les centúries, el nombre de cadires comptabilitzades a les llars pageses es va duplicar, triplicar i, en determinats casos, fins i tot, multiplicar per sis, en contrast amb l'estancament a la baixa experimentat pels bancs. Així, per exemple, si a Vilassar i Mataró hom comptabilitza una mitjana de dues cadires per habitatge durant la segona meitat del disset, al darrer quart del divuit se n'obté una mitjana de sis i tretze a Vilassar i Mataró. Amb tot, tant l'ascens de les cadires com l'estancament dels bancs, s'enquadrava amb la pauta evolutiva resseguida pels altres grups professionals maresmenecs.

El càlcul de la mitjana de cadires des del punt de vista professional i geogràfic, ens revela que els pagesos i les localitats més agràries es van caracteritzar per aplegar un nombre més reduït de seients. Per exemple, els pagesos mataronins van sobresortir, ja que concentraven el nombre més elevat de cadires dins les localitats de la mostra. Malgrat aquesta preponderància, aquest col·lectiu va esdevenir el que menys cadires va posseir en relació als altres sectors productius de la seva localitat:

els pagesos 13,5, els artesans 20, els comerciants 34,5, les professions liberals 32 i els ciutadans honrats 99,5.

A diferència dels bancs, el nombre de cadires comptabilitzades ens revela fins a quantes persones es podien aplegar en una reunió o celebració. Així, dins el col·lectiu pagès, els inventaris de Francesc Català Modolell,⁹ mataroní de 1685, i Salvador Feliu de la Peña,¹⁰ vilassarenc de 1782, destaquen per arribar a aglutinar quaranta i trenta-dues cadires, respectivament. Sens dubte, per poder donar cabuda a tanta gent, calia posseir uns habitatges d'unes dimensions considerables. Així, tant la casa de Català Modolell, com la de Feliu de la Peña, sobresortien per aplegar disset i vint-i-set estances respectivament.

En aquests casos, es tractaria de famílies camperoles que, gràcies als seus recursos econòmics, no haurien hagut d'expulsar del nucli familiar els fadrísters. Així, malgrat romandre solters, aquests conviurien amb l'hereu i col·laborarien en l'explotació familiar. Tot plegat, ens confirmaria que la cadira constituïa un moble econòmicament més costós respecte al banc. Únicament, aquells sectors de la pagesia més benestants i amb una intensa vida social adquirien un nombre més elevat d'aquest tipus de seient. En canvi, aquells estrats més humils es conformarien a aplegar-ne tres, com és el cas de Josep Sabater, bracer de Llanvaneres de les darreries del divuit.

Malgrat que els llençols, les camises o els tovallons poden ser considerats com un element de primera necessitat, la quantitat emmagatzemada es pot erigir també en un bon indicador per valorar el nivell econòmic d'una família.

Així, el càlcul dels llençols comptabilitzats en els inventaris dels pagesos maresmencs, mostra una tendència a l'alça generalitzada en consonància amb el que succeïa en la resta de grups professionals. Per tant, hi hauria una millora en les condicions higienicosanitàries, que es reflectiria amb el nombre d'aquest element bàsic en la vida diària. Precisament, en el context d'una millora de les condicions de salubritat, cal ressenyar l'aparició dels primers orinals a les acaballes del set-cents.

Amb tot, si a la segona meitat del disset la mitjana de llençols consignats a les diferents localitats de la mostra era força homogènia, entre sis i nou, a les darreries del divuit les diferències s'accentuen. Així, Canet i Vilassar van sobresortir en concentrar unes mitjanes més elevades, en contrast amb la migradesa de les dades assolides a Arenys de Mar. Cal recordar que en aquest destacat enclavament comercial el component agrícola era molt residual, per la qual cosa els col·lectius que s'hi dedicaven obtenien uns beneficis força escassos en comparació amb els rèdits que proporcionaven les activitats mercantils.

Malgrat que la mitjana de llençols per unitat d'habitatge no arribava a vint, cal ressenyar alguns casos que van ultrapassar aquest valor. Per exemple, Antoni Mas,¹¹ pagès de Vilassar, en congregava més de quatre-cents, i Joan Pujades,¹² camperol de Canet, més de dos-cents. Precisament, l'anàlisi dels inventaris ens

revela que molts d'aquests pagesos sobresortien per posseir habitatges de grans dimensions, cellers amb una notable capacitat i extensos patrimonis immobiliaris. Així, Josep Catà de la Torre,¹³ camperol de Llavaneres del segle XVII, acaparava més de trenta-cinc llençols, disposava d'un habitatge de tretze estances, de les quals sis eren cambres de dormir, posseïa la tinença de catorze peces de terra i en el celler tenia emmagatzemades unes cent dotze càrregues de vi.

Les parets de les sales, estudis i menjadors, s'acostumaven a decorar amb representacions pictòriques, la major part de les quals eren de contingut religiós. Tot i que la seva localització denotava que l'economia domèstica podia esmerçar una part dels seus efectius en signes de distinció i refinament social, també esdevenia un acurat reflex del nivell de religiositat popular.

L'anàlisi de l'evolució de la tinença de representacions pictòriques entre els pagesos maresmencs palesa una tendència a l'alça, malgrat el retrocés de Canet. Tanmateix, l'estudi de la distribució dels quadres des del punt de vista professional esdevé molt significatiu. Així, copsem com, sistemàticament, els camperols acaparen el percentatge més petit de quadres a totes les localitats de la mostra.

Cal destacar, però, que al llarg de la segona meitat del disset, la presència de representacions artístiques estava més arrelada dins les llars pageses d'aquelles poblacions amb un component mercantil més destacat. Amb tot, progressivament, la pràctica de decorar les cases amb làmines s'hauria anat estenent cap aquelles àrees més agrícoles. D'aquesta manera, malgrat l'actitud de la pagesia, inicialment més recelosa a incorporar aquells elements decoratius més superflus, la proximitat amb els principals circuits comercials i el contacte amb els seus veïns mercaders hauria esdevingut determinant en alguns casos. Sens dubte, l'exemple més paradigmàtic és el de Mataró, on la totalitat dels pagesos de les acaballes del set-cents disposaven, com a mínim, d'una tela penjada a la paret.

Respecte a la temàtica dels quadres inventariats, copsem el predomini absolut de representacions de contingut religiós. Proliferen les imatges de sants i verges, com la Mare de Déu de Montserrat, sant Antoni de Pàdua, la Mare de Déu del Roser, sant Pere, la Mare de Déu del Carme i sant Jaume, entre molts d'altres. Sovintegen, també, passatges de la vida de Jesucrist, com el Naixement, l'Epifania i la Crucifixió, així com també escenes bíbliques, com ara el Sacrifici.

Molt sovint, no és l'elit que marca la pauta d'incorporar novetats, sinó els grups en ascens social o a la recerca d'un ennobliment. Precisament, els mercaders i determinades professions liberals es mostrarien més dinàmics en aquest sentit.¹⁴ Els miralls van esdevenir un dels objectes més significatius, ja que transformaven els interiors i exercien una influència en la consciència del Jo.¹⁵

L'anàlisi de la distribució d'aquest element decoratiu entre les llars pageses de les diferents localitats de la mostra palesa, una vegada més, fins a quin punt el perfil professional de la població esdevenia un element decisiu a l'hora d'incorporar

noves modes i costums. Així, a la segona meitat del disset, un 30% dels pagesos de Canet, Arenys de Mar i Mataró posseïen un espill, en contrast amb el 9 i el 14% de Llavaneres i Vilassar. A la seva vegada, però, els pagesos de les localitats més mercantils es van caracteritzar per ser un dels col·lectius professionals més reticents a decorar els habitatges amb miralls, en contrast amb l'actitud més oberta de comerciants i mariners.

Aquesta actitud, caldria atribuir-la al tarannà dels pagesos, els quals es van mostrar recelosos a l'hora d'incorporar elements sumptuosos en el seu estil de vida. Amb tot, com que sota el concepte de pagès s'aplegava tot un conglomerat de situacions molt dispars, aquells camperols econòmicament més benestants no van dubtar a embellir les parets de les sales, estudis i menjadors amb espills.

De fet, en molts casos, els posseïdors de miralls destacaven perquè concentraven igualment un nombre important de parcel·les de terra, càrregues de vi, joies i llençols. Aquest seria el cas de Salvador Feliu de la Peña, pagès vilassarenc, que tenia dos miralls a casa seva, acaparava més de quaranta peces de terra i en el seu celler tenia emmagatzemades gairebé quatre-centes càrregues de vi. En d'altres casos, la tinença d'espills estava en estreta relació amb la importància atorgada a les relacions socials. Així, per exemple, Català Modolell, camperol de Mataró, posseïa quaranta cadires, distribuïdes entre les dues sales i l'estudi de la casa. Per tal de donar un major refinament a aquestes estances, aquest mataroní tenia dos miralls i més d'una dotzena de representacions artístiques.

Quan una família disposava de prou recursos, adquiria béns valuosos, com joies, objectes d'or i de plata, així com rellotges. La seva presència ha d'ésser interpretada des de dos punts de vista. Per una banda, esdevenia el símbol més visible d'ostentació i de prestigi social. Els grups més benestants de la societat lluirien públicament arracades d'or, anells de diamants, de maragdes i robís, així com collarets de perles, agnus i braçalets. El parament de la taula reflectiria, també, aquesta bona posició econòmica a les festes privades gràcies als coberts, als canelobres i a la vaixel·la de plata. Però, per altra banda, la proliferació d'aquests objectes es va convertir en un mitjà d'inversió econòmica. El perill de caure dins la teranyina dels deutes afectava tots els estrats de la societat. D'aquesta manera, la necessitat de crèdit es podia solucionar ràpidament amb l'empenyorament d'una joia. A tall d'exemple, cal destacar l'inventari del pagès Josep Catà Doy, on es ressenya una «cistelleta ab un poch de cadaneta de plata la qual te empenyorada per mitja quartera de blat».¹⁶

L'anàlisi dels posseïdors de joies i plata ens revela que els camperols de les diferents localitats de la mostra es van configurar en uns dels principals adquiridors d'aquests béns valuosos en el decurs de la segona meitat del disset. Per exemple, els camperols de Vilassar, Arenys de Mar i Llavaneres van esdevenir el col·lectiu professional que va acaparar més joies durant la segona meitat del disset. Igualment, els pagesos de Llavaneres i Arenys de Mar es van caracteritzar, també, per acaparar més plata.

Malgrat la importància percentual de les professions liberals i dels comerciants com a tenidors de béns valuosos, resulta significativa l'hegemonia dels agricultors. Per als pagesos, la possessió de joies i estris de plata constituïa un dels mecanismes inversors més segurs, juntament amb la tinença de parcel·les de terra. Per tant, la preponderància d'aquest col·lectiu s'enquadraria amb la seva mentalitat molt més conservadora. En canvi, tot i que els comerciants van adquirir joies i estris de plata, van preferir canalitzar les seves inversions cap a altres sectors, com les companyies comercials i els objectes artístics.

La seqüenciació cronològica de les joies i els estris de plata consignats a les llars pageses, s'enquadra amb l'evolució apreciada en el conjunt de la societat maresmenca, és a dir, un descens absolut d'aquests béns preciosos a les acaballes del divuit. Aquesta davallada, caldria atribuir-la a les dificultats econòmiques derivades de les guerres internacionals i de les males collites finiseculars.¹⁷

Precisament, les memòries de la casa Bellsollé d'Arenys de Munt testimonien l'abast d'aquests conflictes bèl·lics sobre la gent de la marina. Així, en aquest escrit, s'assenyala com nombroses famílies van haver d'empenyorar joies per poder sobreviure:

«Esta guerra ha durat fins lo any 1801, que són 6 anys. Cessà en lo mes d'octubre de dit any. No podem ponderar les pèrdues ha causat esta malvada guerra a tota esta Marina, al comerç i generalment a tota la gent d'ofici, perquè han cessat totes les fàbriques de seda, de cotó d'indianes, de fils, puntes i demés puguem imaginar-se. La navegació totalment parada. D'esto, que se n'ha seguit una misèria inexplicable. Moltíssimes famílies enteres a captar, que a professó passaven per les cases. Seguien tot lo Vallès, Muntanya, plana de Vic i altres per la part de Gerona. Esta casa sempre féu caritat de vi. Les cases d'Arenys i Canet –i seria lo mateix de les viles marítimes– d'alguns patrons, pilots, mariners i demés que vivien de comerç i de l'ofici, quedaren sens robes, sens alhages d'or i plata i, per dir-ho d'una vegada, sens aparato de casas, venent-s'ho tot per mantenir-se. Que és cert que feia enternir veure dones contínuament, que venien llençols, tovalles, tovallons, robes i demés, de les dos viles de Canet i Arenys.»¹⁸

Els manuals notariais fan al·lusió, també, a l'escassetat monetària, que va regnar durant el darrer quart del divuit en aquesta zona. Així, Teresa Auladell, vídua de Llavaneres, puntualitza, al 1795, que ha de recórrer a una compravenda, perquè «es el medi menos nosciu en estas circunstancias no trobanse qui dexa diners o bestreta a for de censals».¹⁹ Aquests elements i la generalització de les compravendes per deutes denotaria, al nostre entendre, que la comarca estava travessant per una mala conjuntura econòmica, la qual cosa es reflectiria en la reducció dels objectes de luxe.²⁰

L'anàlisi dels inventaris pagesos permet adonar-nos que, qui més qui menys, posseïa una o més joies i altres béns de prestigi, com miralls, roba ensedada i

objectes de vidre. Malgrat que la tinença de joies pot esdevenir força recurrent, el que distingeix un col·lectiu benestant d'un altre de més modest és la quantitat de béns inventariats. Així, per exemple, un pobre bracer de Lllavaneres assenyalava tenir «un aguller de plata molt espatllat».²¹ En contrast amb aquesta exigüitat, sobresurt el llistat més o menys extens dels béns d'un pagès acomodat de la mateixa població, que diu aplegar «uns ciris de plata, un agnus més cadeneta, tretze culleres de plata, una tassa de plata, una cinta de plata, un clauer de plata, un aguller i una cadeneta de plata».²² Tot plegat, ens revelaria fins a quin punt, sota el concepte de pagès, s'aixoplugava tota una multiplicitat de situacions econòmiques i socials molt heterogènies.

L'elevat nombre d'armes que descriuen els inventaris, evidencia el clima d'inseguretat que preponderava a les llars de l'antic règim. Amb tot, l'estudi de la distribució de les armes entre els diferents grups professionals, ens revela que els agricultors es van erigir en un dels col·lectius més ben armats en aquesta comarca. La necessitat de protegir les collites de la mà dels malfactors hauria afavorit la seva tinença. Des del punt de vista geogràfic, però, no apreciem alteracions massa significatives entre les diverses demarcacions. A grans trets, aproximadament tres de cada deu pagesos disposaven d'arcabussos, mosquets, pedrenyals, flascos, pistoles, canons, escopetes i xispes.

En el decurs del set-cents, les armes van deixar de ser ressenyades als inventaris postmortem. Únicament, documentem la tinença d'una ballesta i una escopeta en els inventaris dels pagesos llavanerencs Josep Catà de Vall i Agustí Font Blanxart. Aquest descens tan espectacular, caldria atribuir-lo a les disposicions del nou règim borbònic que va restringir la tinença d'armes a aquells individus i col·lectius que gaudissin del privilegi de poder anar armats; aquest era el cas dels militars, nobles i ciutadans honrats.

A la comarca del Maresme, el comerç i el conreu de la vinya van esdevenir els dos pilars fonamentals de la seva economia. En el decurs de la segona meitat del segle XVII, l'arrelament del monocultiu vitivinícol era ja una realitat en aquesta demarcació. Segons dades aportades per García Espuche, un 80% del vi que arribava a la capital catalana provinent de la costa central procedia de Mataró (25,8%), Canet (19,6%), Arenys (18%) i Caldes d'Estrac (17,3%). En un altre esglaó, se situava les poblacions de Vilanova (5,8%), Lllavaneres (5,1%), Sitges (2,3%) i Sant Pol (2,1%).²³

Així doncs, a les darreries del setze, una part de la producció vitivinícol de la costa central catalana es transportava directament o indirectament a través de la capital catalana cap a l'interior del Principat. Aquesta hipòtesi pren força en consultar la documentació d'aquesta època, on aquest historiador localitza un mercader de Vic que ven vi vermell del Maresme a la capital d'Osona cap al 1590, i també detecta que el vi claret de l'antiga lluro arribava a Vic per mitjà de traginers mataronins.²⁴

La intensa demanda de vi i els lucratis beneficis que oferia la seva comercialització, van afavorir l'expansió de la vinya a la comarca. De fet, l'anàlisi de la distribució de l'instrumental agrícola revela que gairebé tots els grups professionals posseïen les eines més bàsiques per conservar el vi i, en menor mesura, l'utilatge per conrear la terra. En determinats casos, comerciants i negociants van atresorar eines de conrear el camp que llogarien als estrats més humils de la societat o que utilitzarien els treballadors que conreassin les seves terres. Amb tot, la pagesia va despuntar tant en la possessió d'eines de conreu com en l'instrumental per emmagatzemar el vi. Així, la seqüenciació cronològica palesa que, sistemàticament a totes les localitats de la mostra, els agricultors van acaparar els percentatges més elevats d'utilatge agrícola, més del 75% al llarg de l'època moderna.

Malgrat aquesta preponderància, les diferenciacions dins aquest grup professional van ser molt acusades, tant des del punt de vista econòmic com del seu lloc de residència. Així, per exemple, els pagesos benestants, com els Pons Arenas de Vilassar, els Feliu de la Penya de Vilassar o els Major de Vall de Llanereres, destacaven per acaparar una gran quantitat de premses, bótes, cups, portadores, magalls, aixades o xapos, els quals llogarien als bracers de la localitat. Al mateix temps, aquests mateixos agricultors sobresortien per posseir cases d'unes grans dimensions, una gran quantitat de llençols i nombroses peces de terra. En canvi, Joan Casals, un pobre bracer de Llanereres de la segona meitat del disset, acaparava una bóta de vi, dos magalls i un parell de portadores. La seva casa estava conformada per tres estances (una entrada, una cuina i una cambra de dormir) i no posseïa cap peça de terra.

Des del prisma geogràfic, constatem com en els agricultors que residien en aquelles àrees més mercantils, el percentatge d'utilatge agrícola va ser menor. Així, tot i que els camperols de Mataró i Arenys de Mar van ser els grups professionals que van aplegar un major percentatge d'utilatge agrícola a les seves demarcacions, aquests mateixos pagesos no van aconseguir superar els nivells assolits pels agricultors de Vilassar i Llanereres.

Les principals eines ressenyades en els inventaris agrícoles van ser els magalls, les aixades i els xapos. Òbviament, copsem una relació molt estreta entre la tinença d'arades, rella, orellons i animals de tir, i entre no posseir arada ni bestiar. L'arada es vinculava als masos i a la pagesia més acomodada, tal com Llorenç Ferrer ha comprovat al Bages.²⁵ En aquesta mateixa línia, el refranyer fa esment a la importància de disposar d'arada, bestiar i altre instrumental: «Qui no té dona ni arada, no té carro ni té bous, no pot menjar quan té gana ni pot llaurar quan ell vol».²⁶

L'anàlisi de les diferents eines no revela, però, alteracions massa significatives en el conreu del camp al llarg de les centúries. Tot indica que va perviure una continuïtat. Amb tot, la rellevància de l'instrumental més lleuger, que era destinat a les feines de cavada (magalls, magallons, aixades, xapos), resulta especialment

significativa. En canvi, els estris més pesants, com les arades, i els associats a la vinya, com les eixobridores i entonegadores, no van assolir una representació tan destacada i es van associar a la pagesia de Llavaneres i de Vilassar.

Per elaborar el vi, era imprescindible la tinença de cups per trepitjar el raïm, premes per premsar-lo i bótes per emmagatzemar-lo i envellir-lo. Respecte a l'elaboració del vi, els pagesos acostumaven a disposar per terme mig d'unes cinc o sis bótes, un cup, una premsa i unes quatre portadores. En alguns casos, aquells camperols més benestants, com és el cas de Francesc Major de Vall, van arribar a concentrar fins a vuit premes. D'altres, com Antoni Berenguer de Vilassar, acaparaven quatre cups, tres premes, quinze portadores i vint bótes.²⁷

Si anteriorment apreciàvem que la relació entre instrumental agrícola i nivell econòmic era molt estreta, l'anàlisi de la capacitat dels cellers ens confirma aquesta constatació. Així, la quantitat de vi inventariat esdevenia directament proporcional al grau de riquesa de la casa analitzada. Al mateix temps, l'estudi de la quantitat de vi emmagatzemat ens revela, també, des d'un altre punt de vista, fins a quin punt les diferenciacions internes eren molt acusades dins la pagesia. Tanmateix, el recompte del vi emmagatzemat no és una tasca gens fàcil, si hom té en compte la incidència de l'estacionalitat. En bona mesura, no era el mateix realitzar un inventari als mesos d'octubre i novembre, quan la verema tot just s'havia acabat, que fer-lo al mes de maig o juny, quan totes les reserves ja s'havien exhaurit. Per aquest motiu, hem optat pel sumatori no tant del vi existent com de la capacitat de les bótes i els cups inventariats.

L'anàlisi de la capacitat dels cellers de la pagesia maresmenca mostra una tendència a l'alça en el decurs de les centúries, la qual cosa s'enquadra amb l'evolució resseguida per la resta de la societat. Amb tot, a diferència de l'utilatge agrícola, els camperols van haver de compartir, amb altres sectors professionals, el monopoli de la capacitat dels cellers. Així, si a les demarcacions més rurals – Llavaneres i Vilassar– els pagesos es van configurar en el col·lectiu professional que acaparava una major capacitat de vi en els seus cellers, a les àrees més mercantils –Arenys de Mar, Canet i Mataró– van despuntar els comerciants, negociant i mercaders per sobre dels pagesos. No cal perdre de vista que, malgrat que molts d'aquests comerciants no posseïen peces de terra, compraven el vi als seus veïns agricultors, i es dedicaven a comercialitzar-lo a les seves botigues o a transportar-lo cap a Barcelona.

Al marge d'aquest element, cal mencionar que, dins el col·lectiu pagès, els camperols de Vilassar i Llavaneres van esdevenir els que més vi van emmagatzemar de la comarca, entre vuitanta i seixanta càrregues a les darreries del divuit. Tot i que, per terme mig, les cases agrícoles acostumaven a aplegar entre trenta-vuit i cinquanta-sis càrregues de vi al període 1660-1700 i 1775-1800, en nombrosos casos, determinats pagesos van ultrapassar aquests valors. A tall d'exemple, cal esmentar la quantitat de vi acumulada per Vicenç Lloreda,²⁸ pagès de Sant Andreu de Llavaneres, que superava les 1.700 càrregues.

Precisament, una bona part dels posseïdors de més càrregues de vi –Vicenç Lloreda, Salvador Feliu de la Penya, Pere Vendrell, Francesc Major de Vall, Pau Pons Arenas i Francesc Català Modolell– destacaven igualment per aplegar una gran quantitat de llençols i cadires, disposaven de nombroses peces de terra i vivien en cases de grans dimensions. Fet que confirma el que diu el refranyer, «Quan el celler està ple, la casa va bé».²⁹ En canvi, els pagesos més humils, com Antoni Rosis, acaparaven cinc càrregues de vi, les seves cases eren de dimensions minúscules, amb prou feines tenien béns immobles i seu utilitat professional era molt rudimentari.

En línies anteriors, hem tingut ocasió de constatar com la pagesia maresmenca preferia comprar joies i estris de plata, ja que aquests béns preciosos eren considerats un mecanisme inversor segur. En canvi, a diferència de la resta de grups professionals, els agricultors es mostraven més recelosos a invertir en objectes sumptuosos, com representacions pictòriques o miralls. Per tant, semblava que a l'hora d'esmerçar els seus estalvis la pagesia es regia per uns criteris diferents respecte als dels seus veïns comerciants i mariners.

A causa de la seva mentalitat més conservadora, els camperols van tendir a invertir els seus estalvis en aquells sectors econòmicament més segurs. Sens dubte, un d'aquests va ser la compra de peces de terra, ja que, com diu el refranyer, «val més terres que diners».³⁰ De fet, l'anàlisi dels tenidors de peces ens revela que els pagesos es van configurar en un dels grups professionals que més va invertir en parcel·les de terra. En el decurs de l'època moderna, entre set i vuit de cada deu agricultors posseïen el domini útil d'alguna peça. Tanmateix, a les demarcacions més agràries, la mitjana de peces atresorades i el percentatge de posseïdors de terres va ser netament superior.

Tot i aquesta preponderància cal ressenyar com, a les acaballes del divuit, la mitjana de parcel·les de terres va tendir a disminuir. Globalment, observem que si a la segona meitat del disset la mitjana de peces per camperol a la comarca era de quatre, en el darrer quart del set-cents se situava en dues i mitja. Aquest retrocés és comú a totes les localitats de la mostra. Tal vegada, la crisi finisecular ja apreciada a analitzar la tinença de joies i estris de plata sigui la causa.

Malgrat que hom tendia a posseir entre una o dues peces de terres, en determinats casos alguns camperols van arribar a conformar veritables patrimonis. Per exemple, Salvador Feliu de la Penya va concentrar una quarantena de parcel·les, Francesc Major de Vall, trenta-vuit, i Damià Gofau, vint-i-una.

Encara que alguns pagesos van destacar com a creditors de censals morts i com a adquiridors de cases, la compra de peces de terra va esdevenir una de les vies d'inversió d'aquest col·lectiu professional. A diferència dels seus veïns mariners, comerciants i artesans, que no van dubtar a participar en companyies comercials, vals marítims i en barques, els agricultors es van mostrar més recelosos. Fins i tot, aquells pagesos que residien en demarcacions més mercantils no van participar ni

en companyies comercials ni en barques. La multiplicitat inversora tan característica dels mariners, comerciants i negociants d'Arenys de Mar, Canet i Mataró, va esdevenir inexistent dins el sector agrícola.³¹

Precisament, aquesta reticència a invertir en vals marítims i en activitats econòmiques relacionades amb la mar, la veiem plasmada en les memòries de la família Bellsollell d'Arenys de Munt, tal com hem tingut ocasió de mostrar en línies anteriors. Segurament, aquest mateix sentiment («cosas de pagesos no volen tenir cosas per mar»)³² i la mala experiència d'alguns pagesos benestants, hauria afavorit aquesta reserva a participar en negocis marítims.

Segons dades proporcionades per la *Matrícula de Marina*, en els últims trenta anys del set-cents nombrosos vaixells van salpar des dels ports del Maresme en direcció a ultramar: d'Arenys de Mar, cent noranta-tres vaixells; de Mataró, cent vint-i-un; de Canet, setanta-nou; de Calella, trenta-tres; de Caldetes, dos; de Pineda, un i de Vilassar de Mar, un. Sens dubte, aquests contactes comercials van propiciar la introducció i l'arrelament de nous productes d'origen colonial.³³

La tinença de xocolateres i cafeteres va esdevenir un signe d'estatus; per aquest motiu, aquells grups professionals que aspiraven a emmirallar-se amb el comportament dels estrats socials més benestants, van ser els qui se'n van apropiar. Tot i que la introducció del cacau a la comarca es remunta a les darreries del segle XVII,³⁴ en el decurs del set-cents aquest comestible ja estava plenament arrelat. L'anàlisi de la seva distribució geogràfica i professional resulta molt reveladora, i confirma la influència del perfil econòmic del lloc de residència i de l'ofici exercit sobre les pautes de consum de la societat.

Així, l'estudi de l'arrelament del cacau entre els diferents sectors professionals mostra que la pagesia va concentrar, sistemàticament, el percentatge més petit. Per exemple, a Arenys de Mar, la totalitat dels habitatges dels ciutadans honrats i les professions liberals disposaven de xocolateres. A més de la meitat de les cases dels comerciants i menestrals arenyencs, consignem la presència del cacau. En canvi, aquest comestible colonial únicament és ressenyat en un 17% dels habitatges pagesos.

La introducció del tabac i el cafè va tenir lloc en el decurs del segle XVIII. Semblantment a la xocolata, aquests productes colonials van arrelar en aquelles demarcacions més mercantils. Des del punt de vista professional, aquests productes es van associar, també, a les professions liberals, comerciants i ciutadans honrats, i van esdevenir pràcticament inexistents dins l'estament agrícola. Si per als ciutadans honrats la tinença d'aquests productes constituïa un signe de bonança econòmica, per als comerciants esdevenia un clar reflex de la intensitat de l'activitat mercantil desfermada.

Així doncs, l'estudi del grau de difusió dels comestibles colonials ens confirma la importància del perfil professional de la població en l'arrelament d'uns determinats

objectes i comestibles. Si la xocolata estava més o menys estesa arreu de la comarca, observem un major predomini en aquelles localitats amb un vessant més mercantívol, com Mataró, Arenys de Mar i Canet. Així mateix, l'anàlisi de la distribució del tabac i el cafè ha corroborat aquesta vinculació amb aquelles localitats amb una activitat comercial més desenvolupada.

CONCLUSIONS

Després d'haver-nos aproximat a les condicions de vida de la pagesia maresmenca a través de deu elements –mitjana de cadires, bancs i llençols, representacions artístiques, miralls, joies i estris de plata, armes, eines agrícoles, capacitat dels cellers, inversió en béns immobles i productes colonials–, tot indica que aquest col·lectiu es va caracteritzar per resseguir un estil de vida específic.

Així, a diferència dels altres grups professionals, a les llars agrícoles escassejaven els miralls, les representacions artístiques i els productes colonials. Tanmateix, l'escassa rellevància d'aquests objectes sumptuosos, no l'hauríem d'interpretar com un signe de debilitat econòmica. Malgrat la solvència econòmica d'alguns dels seus membres, els agricultors haurien preferit invertir els seus diners cap a altres àmbits, com la tinença d'armes de foc, eines agrícoles, joies, estris de plata i peces de terra.

Malgrat el pes de l'ofici, en el decurs del treball hem pogut apreciar com els pagesos de les demarcacions més mercantils van acaparar més miralls, representacions pictòriques i xocolateres que els seus veïns de les zones rurals. En aquests casos, tot i la seva actitud més conservadora, l'existència de botigues i drogueries i l'intens mercadeig desfermat des dels emporis d'aquestes localitats, hauria afavorit l'adopció d'aquests flamants productes en una cronologia més primerenca. Tanmateix, tot i el veïnatge amb els mercaders, els pagesos d'Arenys de Mar, Mataró i Canet s'haurien mostrat recelosos a participar en companyies comercials i a invertir en vals marítims i barques.

Així doncs, aquesta suspicàcia als canvis i a la novetat, no solament caldria fer-la extensible a la cultura material –quadres, miralls, productes colonials–, sinó també a la inversió econòmica –participació en companyies comercials i vaixells– i a la introducció de nous conreus, com la vinya. No obstant això, tot plegat no exclou que, progressivament, els camperols més benestants i els enclavats en un nucli mercantil adoptessin alguns d'aquests flamants objectes i incorporessin les noves modes al seu estil de vida.

Alexandra Capdevila Muntadas

NOTES

- 1.- ANTONI SIMON TARRÉS, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva* (Barcelona 1993), 104.
- 2.- JOAN AMADES, *Folklore de Catalunya. Cançoner. Cançons, refranys i endevinalles* (Barcelona 1982).
- 3.- XAVIER LENCINA PÉREZ, «La història des del subjecte. Inventaris postmortem: consum, microhistòria i cultura material a la Barcelona Moderna», *Estudis Històrics i Documents Arxiu Protocols*, núm. XIX (Barcelona 2001), 199-242.
- 4.- XAVIER TORRES SANS, «Pagesos que han vist el mar...: la pagesia i la política (o control social i vida quotidiana) en la societat rural catalana de l'època moderna», *Control social i quotidianitat. Terceres Jornades sobre sistemes agraris, organització social i poder local als Països catalans* (Lleida 2002), 39-75.
- 5.- ALBERT GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640* (Madrid 1998); JOAQUIM LLOVET, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000); JOAN GIMÉNEZ BLASCO, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment* (Mataró 2001); ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS, *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*. Tesis Doctoral (Barcelona 2004); «Pagesos, mariners y comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XV, 193-203.
- 6.- La documentació notarial emprada prové dels següents arxius: Arxiu Històric Fidel Fita (=AHFF), Notaria d'Arenys de Mar i Notaria de Canet; Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Notaria de Sant Andreu de Llavaneres, Notaria de Mataró i Notaria de Vilassar; Arxiu Parroquial de Vilassar (=APV), Caixa d'inventaris i, finalment, Arxiu Parroquial de Llavaneres (=APLL), Caixa d'inventaris.
- 7.- ALEXANDRA CAPDEVILA MUNTADAS, «L'habitatge dels artesans maresmenys a l'època moderna. Lloc de treball versus espai familiar», *FULLS/77 del Museu Arxiu de Santa Maria*, 7-12; «Els nivells de riquesa i cultura material de la gent de mar al Maresme a l'època moderna», *II Congrés d'Història Marítima* (Barcelona 2002); «La petita burgesia mercantil al Maresme als segles XVII i XVIII», *XIX Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2002), 151-164; «Nivells de riquesa i cultura material de la burgesia maresmenca a l'època moderna», *V Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (Barcelona 2003), 733-748.
- 8.- LENCINA, «La història des del subjecte».
- 9.- ACA, Notaria de Mataró, tom 411.
- 10.- ACA, Notaria de Vilassar, tom 1599B, f. 36.
- 11.- ACA. Notaria de Mataró, tom 1560.
- 12.- AHFF. Notaria de Canet de Mar, tom 1.151, f. 180.
- 13.- APLL, Caixa d'inventaris. Inventari de Josep Catà de la Torre, pagès de Llavaneres de l'any 1683.
- 14.- CAPDEVILA, «La petita burgesia mercantil», 151-164; «Nivells de riquesa», 733-748. «Els nivells de riquesa i cultura material de la gent de mar a l'època moderna», *II Congrés d'Història marítima* (Barcelona 2004).

- 15.- XAVIER LENCINA PÉREZ, «Los inventarios post-mortem en el estudio de la cultura material y el consumo. Una propuesta metodológica», *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX* (Salamanca 1999), 42-59.
- 16.- AHFF, Notaria d'Arenys de Mar, t. 249, f. 124.
- 17.- Sobre les conseqüències d'aquests conflictes internacionals sobre l'activitat comercial, JOSEP FONTANA, «Colapso y transformación del comercio exterior español entre 1792 y 1827», *Moneda y Crédito*, núm. 115 (Madrid 1970), 3-23; JAUME TORRAS, «Aguardiente y crisis rural (Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832)», *Investigaciones Económicas*, núm. 1 (1976), 45-67.
- 18.- SIMON, *Pagesos*.
- 19.- ACA, Notaria de Lllavaneres, tom 1308, f. 21.
- 20.- CAPDEVILA, *Pagesos, mariners i comerciants*. «L'endeutament de la gent de mar al Maresme. Arenys de Mar al segle XVIII», *I Congrés d'Història Marítima* (Barcelona 2002).
- 21.- APLL, Caixa d'inventaris. Inventari d'Antoni Rosis, bracer de Sant Andreu de Lllavaneres.
- 22.- APLL, Caixa d'inventaris. Inventari de Joan Cabot de Vall, pagès de Sant Andreu de Lllavaneres.
- 23.- GARCÍA, *Un siglo decisivo*.
- 24.- Ibídem.
- 25.- LLORENÇ FERRER ALÒS, *Pagesos, rabassaires, industrials a la Catalunya Central. Segles XVIII-XIX* (Barcelona 1987), 109 i ss.
- 26.- AMADES, *Folklore*.
- 27.- APV. Caixa d'inventaris.
- 28.- ACA. Notaria de Lllavaneres, tom 1299, f. 13.
- 29.- AMADES, *Folklore*.
- 30.- Ibídem.
- 31.- A tall d'exemple, destaquem la figura de Bernat Co, negociant arenyenc, que ofereix mercaderies pròpies d'un botiguer de teles i d'un adroguer a la seva botiga, posseeix un quart i un setzè sobre dues barques, la tinença d'unes vinyes de 75 jornals de cavada i, finalment, s'erigeix com a principal creditor de violaris. AHFF, Notaria d'Arenys de Mar, tom 243.
- 32.- SIMON, *Pagesos*.
- 33.- JOAQUIM LLOVET, *La matrícula de mar i la província de Mataró al segle XVII* (Mataró 1980).
- 34.- Les primeres xocolateres documentades corresponen a Marc Antoni Ferrer, mercader d'Arenys de Mar, de 1695, i a Joan Llobet, mariner de Canet, de 1696.